

Vinko Rajšp

SLOVENSKO ZGODOVINOPISJE PO LETU 1918 O NEMCIH NA SLOVENSKEM V ČASU 1848—1941

Referat na simpoziju Nemci na Slovenskem v času narodnih gibanj in prve jugoslovanske države (1848—1941). Ljubljana 12.—13. aprila 1984.

V tem sestavku želim opozoriti na poglobljena dela, ki so jih napisali slovenski zgodovinarji po letu 1918 na ozemlju jugoslovanske Slovenije.

Cepprav imamo v slovenskem zgodovinopisju o Nemcih v tem prostoru sorazmerno veliko napisanega, imamo malo del in razprav, ki bi nam zaokroženo predstavljala njihovo življenje in delovanje. Predvsem velja to za čas in prostor, na katera smo se na tem posvetovanju omejili. Obravnavanje Nemcev je največkrat vključeno v razprave o določenih zgodovinskih problemih in v prikaze posameznih, največkrat političnih zgodovinskih pregledov. Več sestavkov je nastalo še v obliki knjižnih recenzij in poročil, kot reakcija na predstavljanje Nemcev s strani nemške publicistike in zgodovine, ki je bilo največkrat povezano s konkretnimi političnimi zahtevami, tudi z zahtevami po spremembi obstoječih državnih meja itd. Tako nosi precejšen del slovenske zgodovinske literature polemičen pečat oziroma pečat narodno-obrambnih potreb.

Pri obravnavanju slovenskega zgodovinopisja Nemcev na Slovenskem moremo razlikovati dve obdobji. Prvo zajema čas med obema svetovnima vojnama, ki ga je označil Dušan Biber v svoji knjigi »Nemci in nacizem v Jugoslaviji 1933—1941«, da »je bila napisana vrsta krajših razprav in publicističnih prispevkov ter ocen nemških avtorjev in da označuje prispevke s tega področja analiza nemških psevdoznanstvenih teorij o »vindišarskem« narodu in jeziku ter opozarjanje na razne variante novih meja na slovenskem Štajerskem, za kakršne se je potegovala vrsta nemških piscev. Poglobljena sociološka analiza in kritična statistična interpretacija pa odlikuje predvsem članke, ki jih je pisal Fran Zwitter«.

Tudi po drugi svetovni vojni niso nastajala zgodovinska dela, ki bi nam predstavljala celotno problematiko in življenje nemštva na Slovenskem. Proučevanje odnosov in razmerij med Nemci in Slovenci je bilo v veliki meri posvečeno Koroški, ki v to posvetovanje ni vključena. Kar pa zadeva prostor, na katerega smo se omejili, imamo o Nemcih največ napisanega v zvezi z razmahom fašizma med svetovnima vojnama in nemško okupacijo v drugi svetovni vojni. Za popolnejšo podobo slovenskega zgodovinopisja o Nemcih na Slovenskem se mi zdi potrebno opozoriti na dela, ki sicer ne obravnavajo našega časa (1848—1941), marveč starejša obdobja in posvečajo posebno pozornost kolonizaciji, se pravi prihodu Nemcev v ta prostor ter njihovem nadaljnjemu življenju in razvoju. To so predvsem dela Milka Kosa, Boga Grafenauerja, Pavleta Blaznika, Frana Zwittra, Sergija Vilfana in drugih.¹

Slovenska zgodovinska literatura, ki strogo tudi ne sodi v okvir naslova našega posvetovanja, na katero se mi zdi pa nujno opozoriti, zajema dela slovenskih zgodovinarjev o Koroški. Prvi razlog je ta, da spada v prostor, na katerega smo se tukaj omejili, tudi del nekdanje dežele Koroške in drugi, ker obravnavajo ta dela

¹ Milko Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do petnajstega stoletja, Ljubljana 1955; Bogo Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda I.—IV., Ljubljana 1954—56 in I., II., V., druga izdaja 1964, 1965 in 1974; Pavle Blaznik, Kolonizacija Selške doline. Inavg. disert. Ljubljana 1928; Isti, Skofja Loka in loško gospostvo, Skofja Loka 1973; Fran Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo, Ljubljana 1928; Za področje pravne zgodovine je najpomembnejša: Sergij Vilfan, Pravna zgodovina za slovensko ozemlje. Od naselitve do zloma Jugoslavije, Ljubljana 1961. (Rechtsgeschichte der Slowenen bis zum Jahre 1941, Graz: Leykam, 1968); Opozorim naj še na obe knjigi »Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog«. I. Agrarno gospodarstvo, Ljubljana 1970 in II. Družbena razmerja in gibanja, Ljubljana 1980, ki sta še posebej pomembni zaradi bogate navedbe zgodovinske literature.

problematiko, ki je bila v narodnem oziru podobna tisti v ostalih deželah avstrijske polovice habsburške monarhije, predvsem pa tej na Spodnjem Stajerskem. Ta dela so največkrat tudi temeljna literatura pri proučevanju ljudskih štetij v času Avstro-Ogrske, pri obravnavanju pojma germanizacije in vplivu gospodarskih faktorjev na nacionalni položaj ter odnose med Nemci in Slovenci tudi za prostor, ki ga tukaj obravnavamo. Med najpomembnejšimi avtorji teh del so: Bogo Grafenauer, Fran Zwitter, Janko Pleterski, Lojze Ude, Tone Zorn in drugi.²

Eno temeljnih vprašanj, ki se je zastavljalo slovenskim zgodovinarjem, je bilo vprašanje številčne prisotnosti Nemcev na slovenskem etničnem ozemlju. Poleg uradnih in privatnih statistik je slovensko zgodovino pisje iskalo še dodatne vire, s katerimi bi bilo mogoče natančneje prikazati narodnostno podobo in pripadnost, predvsem v nacionalno mešanih okrajih in obmejnih krajih. Vse ugotovitve so pripeljale do zaključka, da uradna štetja po občevalnem jeziku ne odgovarjajo dejanskemu narodnostnemu stanju in da izkazujejo manj slovenskega prebivalstva, kot ga je v resnici bilo. Sem sodijo dela Frana Zwittra, Boga Grafenauerja, Vasilija Melika in drugih.³

Nemce na Slovenskem, njihov kulturni, gospodarski in politični položaj v tem prostoru ter njihov vpliv na širše zgodovinsko dogajanje, predvsem pa na odnos do slovenskega narodnega osamosvajanja, obravnavajo ali se vsaj dotikajo domala vsa zgodovinska dela, ki obravnavajo obdobje slovenske zgodovine do konca prve svetovne vojne.⁴

Gospodarskega položaja in posestnih razmer Nemcev na Slovenskem se dotikajo številne razprave. Navedel bom tiste razprave, ki se za to problematiko podrobneje osvetljujejo.⁵

² Fran Zwitter, *Koroško vprašanje*, Ljubljana 1937; *Koroški zbornik*. Uredili: Bogo Grafenauer, Lojze Ude in Maks Veselko, Ljubljana 1946; *Koroški plebiscit*. Uredili: Janko Pleterski, Lojze Ude in Tone Zorn, Ljubljana 1970; Janko Pleterski, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, Ljubljana 1965; Bogo Grafenauer, *Teorija in praksa ljudskih štetij na Koroškem od srede 19. stoletja do konca 1970. v: Historijski zbornik (Sidakov zbornik) XXIX—XXX 1976/77*, str. 549—565; Lojze Ude, *Teorija o vindišarjih — »Windische«, Celovec 1956*; in druga.

³ Eno temeljnih del s tega področja predstavlja še vedno razprava Frana Zwittra, *Nemci na Slovenskem*, Sodobnost VI. 1938, v katerem prikazuje vlogo nemškega življa na slovenskem etničnem ozemlju ter odnose med Nemci in Slovenci na osnovi demografskih, socialnih in gospodarskih čimteljev; Isti, *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni*, Ljubljana 1938; Isti, *Prva štajerska narodnostna statistika*, ČZN XXXII 1937, str. 190—193. Za razumevanje problematike narodnega razvoja ob slovenski severni etnični meji in vrednotenja podatkov ljudskih štetij v času habsburške monarhije pa so temeljna dela Boga Grafenauerja. Ob zgoraj navedenem še: *Narodnostni razvoj na Koroškem od srede 19. stoletja do danes*, v: *Koroški zbornik*, Ljubljana 1946, str. 117—197; Isti, *Germanizacija treh Avstrij*, v istem zborniku, str. 249—272; Isti, *Narodnostno stanje in slovensko-nemška etnična meja na Stajerskem kot dejavnik osvoboditve severovzhodne Slovenije 1918/1919*, ZČ XXXIII 1979, str. 385—405; Isti, *Czörnigova etnografska statistika in njena metoda*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti 1960, str. 119—164. Izmed ostalih del, ki nam osvetljujejo to problematiko opozarjam še na naslednja: Vasilij Melik, *O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti 1861—1918*, ZČ XXIV 1970, str. 39—51; Vlado Valenčič, *Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva po ljudskem štetju 1880*, ZČ XXVIII 1974, str. 269—277; *Statistične podatke za to področje obravnavata še Anton Melik, Slovenija 1—2*, Ljubljana 1935, str. 649—674 (poglavje: *Narodnostno stanje*); Zivko Šiferer, *Narodnostni sestav ozemlja LRS v času do ustanovitve Jugoslavije po prvi svetovni vojni*, v: *Prikazi in študije II 1956*, št. 11, str. 5—11.

⁴ *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1979 (predvsem str. 442—633); Ferdo Gestrim-Vasilij Melik, *Slovenska zgodovina osemnajstega stoletja do 1918*, Ljubljana 1966; Josip Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*. Najnovejša doba, Ljubljana 1928—39; Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848—1895*, I—V., Ljubljana 1955—1966, z opombami Dušana Kermavnerja; Dragotin Lončar, *Politično življenje Slovencev*, V Ljubljani 1921; Fran Zwitter, s sodelovanjem Jaroslava Šidaka in Vase Bogdana, *Nacionalni problemi v habsburški monarhiji*, Ljubljana 1962 (*Les problèmes nationaux dans la monarchie des Habsburg*. Par — en collaboration avec Jaroslav Šidak et Vaso Bogdanov, Beograd, Comité national Yougoslave des sciences historiques 1960); Isti, *Slovenci in habsburška monarhija*, ZČ XXI 1967, str. 49—67; isti, *slovenski politični prerod XIX. stoletja v okviru evropske nacionalne problematike*, ZČ XVIII 1964, str. 75—153; in ostale njegove razprave.

Vasilij Melik, O nekaterih vprašanih slovenske politike v začetku šestdesetih let devetnajstega stoletja, ZČ XVIII 1964, str. 155—171; Isti, *Slovenska politika ob začetku dualizma*, ZČ XXII 1968, str. 25—59; Isti, *Slovenska politika v drugi polovici sedemdesetih let devetnajstega stoletja*, ZČ XVIII 1974, str. 269—277; Isti, *Slovenska politika v Taaffejevi dobi*; ZČ XXIX 1975, str. 109—118; in ostala njegova dela. Janko Pleterski, *Die Slowenen*, v: *Die Habsburgermonarchie 1848—1918*, Bd. III/2, Wien 1980, str. 801—838; Isti, *Die Badeni Krise und die Slowenen*, v: *Die Donaumonarchie und die südslawische Frage von 1848 bis 1918*. Texte des ersten österreichisch-jugoslawischen Historikertreffens, Gössing 1976, Wien 1978, str. 65—74; Isti, *Nekaj vprašanj slovenske zgodovine v desetletju 1894—1904*, ZČ XXI 1977, str. 7—23; Isti, *Položaj Slovencev pred prvo svetovno vojno*, v: *Jugoslovanski narodi pred prvi svetski rat*, Beograd 1967, str. 761—187; ter ostale njegove razprave.

⁵ Tone Zorn, *Trgovinski obrati v Sloveniji v letih 1938/39 (Značaj in lastništvo)*, Kronika 18 1970, str. 113—120; Isti, *Nemški industrijski obrati v Sloveniji v letih 1938/39 (poskus splošnega orisa)*, Kronika 20 1972, str. 34—38; Olga Janša, *Agrarna reforma v Sloveniji med obema vojnama*, ZČ XVII 1964, str. 173—189; Vpogled v posebno stanje ene pomembnih nemških plemiških familij na Kranjskem in raz-

Za poznavanje volitev na Slovenskem in vloge Nemcev pri volitvah so najpomembnejša dela Vasilija Melika.⁶

Šolstvo na Slovenskem v času habsburške monarhije obravnavajo številna dela in razprave. Pogosto nastopajo odnosi med Slovenci in Nemci na področju šolstva. Vidno mesto zavzema jezikovna problematika glede uveljavljanja slovenskega jezika v šolstvu in problematika razvoja višjega šolstva na Slovenskem. V razpravah o šolstvu obravnavajo avtorji še delovanje »Družbe sv. Cirila in Metoda« in pomen tega društva pri razširjanju slovenskih šol in delovanje ter vlogo nemških društev »Deutscher Schulverein« in »Südmark« za obstoj in delovanje ter vpliv nemških šol.⁷

Obširneje kot dela, ki zajemajo širši slovenski prostor, obravnavajo Nemce dela in razprave, ki zajemajo manjša geografska področja: dežele, mesta in kraje ter strnjene nemške naselbine. Najznačilnejša strnjena nemška naselbina je bila na Kočevskem. O tej imamo sorazmerno veliko napisanega.⁸

Sorazmerno več kot o Nemcih na Kranjskem imamo napisanega o Nemcih na Štajerskem. Dela obravnavajo odnose med obema narodnostima, predvsem iz časov nacionalnih bojev, problematiko ljudskih štetij, germanizacijo, pojem, ki vključuje tako jezikovne boje na posameznih področjih kakor tudi vpliv političnega, družbenega in gospodarskega položaja Nemcev v odnosu do Slovencev. Med najpomembnejšimi raziskovalci tega področja so Franjo Baš in Bogo Teplý iz starejše generacije, danes pa Viktor Vrbnjak.⁹

lastitev teh posestev med obema vojnama je v razpravi proučil Stane Granda. Razpad posesti knezov Auersperg na Kranjskem, Kronika 28 1980, str. 200–212; Nekaj vpogleda v posestno stanje Nemcev med obema vojnama nam dajeja še razpravi: Ivan Bratko, Nekmetška in tuja zemljiška posest v Sloveniji, v: Tehnika in gospodarstvo V 1939, str. 164–180; in Jože Kerencič, Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih goricah, Maribor 1938; Delež nemškega kapitala v tekstilni industriji nam predstavlja France Kresal v knjigi Tekstilna industrija v Sloveniji, Ljubljana 1976.

⁶ Volitve na Slovenskem, 1861–1918, Ljubljana 1965; Volitve v Ljubljani 1848–1918, Kronika 29 1981, str. 115–124.

⁷ Vlado Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I.–III., Ljubljana 1963 (predvsem III. del); Janko Polec, Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo, v: Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929, Ljubljana 1929; Fran Zwitter, Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918, v: Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919–1969, Ljubljana 1969, str. 13–51; Jože Ciperle, Srednje šole in višji študiji na slovenskem ozemlju do leta 1918, Kronika 24 1976, str. 137–150; Vovko Andrej, O osnovnem in srednjem šolstvu v Ljubljani v obdobju 1841–1941, Kronika 29 1981, str. 150–159; Jan Šedivý, Iz zgodovine mariborske klasične gimnazije, I. del ČZN 2 (XXXVII) 1966, str. 113–137, II. del ČZN 3 (XXXVIII) 1967, str. 84–141; Franc Ostanek, O jezikovnem vprašanju v osnovnih šolah na slovenskem ozemlju, Sodobna pedagogika 4 1953, str. 155–174; Ivan Mlinar, Borba za slovenske razrede na celjski gimnaziji pred 60. leti, v: Poročilo gimnazije v Celju za šol. leto 1964/65, Celje 1965; Isti, 150 let celjske gimnazije, Celjski zbornik 1958, str. 5–61. S tega področja je še precej publicistične literature, med drugo: Dr. P. St., Boj za slovensko šolo v Studencih, ČZN XXXIII 1928, str. 71–75; Josip Komijaneč, Boj za ptujsko gimnazijo, Spominski list septembrskih dogodkov, Ptuj 8. 9., 10. sept. 1933, str. 10–11; Josip Gorup, Iz bojev za narodno šolstvo v Ptuj in okraju, Spominski list septembrskih dogodkov, Ptuj 1933, str. 13–15; Jože Rus, Nemški Schulverein in Slovenci na Kočevskem, Koledar šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani 1930, str. 62; O delovanju te družbe na Štajerskem še: Andrej Vovko, Podružnice »Družbe sv. Cirila in Metoda« Slovenska Bistrica, Poljčane, Poljskava, Pragersko, Studence ter Makole do leta 1941, v: Zbornik občine Slovenska Bistrica (750 let), Ljubljana 1983, str. 345–353; Viktor Vrbnjak, Osnovnošolstvo v Rušah do leta 1918, v: Ruška kronika 1985, str. 405–518.

⁸ Doslej najboljši pripomoček za poznavanje Nemcev na Kočevskem je: Kočevski zbornik. Razprave o Kočevski in njenih ljudeh, Ljubljana 1939. V zborniku je zbrana tudi dotodanja literatura o Kočevski. Bibliografske podatke o Kočevski najdemo še, v: Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1930, ČZN XXVI 1931, str. 227–251. Izmed ostale pomembnejše literature navajam še: Jože Rus, Statistika kočevskega Nemštva, Naša doba 1930, str. 366–369; Dušan Biber, Kočevski Nemci med obema vojnama, ZC XVII 1963, str. 23–42; Tone Zorn, Narodnostni podatki kočevskega območja po podatkih narodnega katastra iz leta 1936, ZC XXVI 1972, str. 367–381; Isti, Narodnostna podoba dela kočevskega območja po podatkih ljudskega štetja z dne 31. julija 1941; ZC XXIX 1975, str. 247–253; Ivan Simončič, Kočevjarji v luči krajevni in ledinskih imen, GMSD XVI 1935, str. 61–81.

⁹ Volitve za kočevsko področje obravnava Vasilij Melik, Ribnica in deželnozborske volitve 1861–1913, Kronika 30 1982, str. 109–117.

Nemce na Kranjskem obravnavajo med drugimi še naslednja dela: Fran Škerl, Ljubljana v prvem desetletju ustavne dobe 1860–1869, Ljubljana 1938 (inavg. disertacija). Jezikovno vpajšanje v Ljubljani nam prikazujeleta v svojih razpravah: Marija Lah, Borba ljubljanske občine za slovensko uradovanje, Kronika 5 1957, str. 135–146 in Ivan Vrhovnik, Slovensčina v ljubljanskih cerkvah, Kronika slovenskih mest I. 1934, str. 35–42. Nemce v Kranju obravnava Josip Zontar, Zgodovina mesta Kranja, K'ani 1982; Narodnostne razmere v Novem mestu pa Janko Jarc, Ob petstoletnici Novega mesta I. 1865. (Prispevki k zgodovini narodnega preroda na Dolenskem) Kronika slovenskih mest I. 1934, str. 35–42; Narodnostne odnose med Nemci in Slovenci pa obravnava Miha Klinar, Narodnostni nemiri na Jesenicah leta 1904, v: Jeklo in ljudje, Jeseniški zbornik I. 1964; Dušan Kermavner, Politični boji na Goreniskem in delavsko gibanje na Jesenicah od začetkov do leta 1918 I., II., Ljubljana 1974–75; Eva Holz, Nacionalna problematika uradništva na Kranjskem in Goriškem v II. polovici 19. stoletja (okrajni glavarji), magistrsko delo na Zgodovinskem oddelku FF v Ljubljani 1983; Jelka Melik, Deželni glavarji in deželni odbojniki na Kranjskem 1861–1918, Zgodovinski časopis XXVIII 1974, str. 85–93.

⁹ Vrsto pomembnih razprav prinaša zbornik: Svet med Muro in Dravo, uredil Viktor Vrbnjak, Maribor 1968 (Bogo Teplý, Narodnostno življenje pri Lena-tu v Slovenskih goricah pred prvo svetovno

Dela slovenskega zgodovinarja, ki obravnavajo delavsko gibanje na Slovenskem ter razvoj in delovanje socialne demokracije, prinašajo podatke in sodbe tudi o Nemcih na Slovenskem. Najpomembnejša so dela Franca Rozmana za Štajersko, Jasne Fischer za Kranjsko in Dušana Kermavnerja.¹⁰

Nemško manjšino med obema svetovnjima vojnama na Slovenskem ozemlju ter problematiko germanizacije, ki je s to manjšino povezana in jo večkrat tudi presega, obravnavajo med drugimi avtorji: Dušan Biber, Tone Zorn, Franjo Baš, Tone Ferenc, Ivan Kreft in drugi.¹¹

Med obema svetovnjima vojnama in tudi še po drugi svetovni vojni je nastala vrsta zapisov in knjižnih poročil zgodovinskih del, ki so nastajala zunaj meja Slovenije. Ta dela so bila največkrat povezana z različnimi zahtevami po spremembi obstoječih meja in v ta namen navajala različne zgodovinske in druge razloge, predvsem pa so negirala enotnost in samobitnost slovenskega naroda in prebivalstvo Spodnje Štajerske na osnovi vindišarske teorije trgala od narodne celote ostalih Slovencev.¹²

V zgodovinski literaturi se pogosto pojavlja pojem nemškutar ali nemčur za ljudi, ki so bili rojeni Slovenci in je bila slovenščina njihov materinski jezik, ki pa so potem iz kakršnih koli razlogov prestopili v nemški tabor in so jih Slovenci smatrali za neke vrste narodne izdajalce. Eden takšnih je bil Dragotin Dežman.¹³

vojno, str. 474–515; Viktor Vrbnjak, Prvi slovenski tabor v Ljutomeru, str. 382–473 (in ostale); Matjaž Klemenčič, Germanizacijski procesi na Štajerskem od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne, ČZN (15. L) 1979, str. 350–369; Franjo Baš, K zgodovini narodnega življenja na Spodnjem Štajerskem 1865–1878, ČZN XXVI 1931; Isti, Slovenska narodnostna meja na severozhodu, v: Naši obmejni problemi, Ljubljana 1936, str. 19–35; Isti, Maribor v avstrijski ustavni dobi, ČZN 3 (XXXVIII) 1967, str. 184–243; Viktor Vrbnjak, Dogodki na Slonobjestriskem med leti 1848 in 1875, I. Od marčne revolucije do obnovljene ustavne dobe, Zbornik občine Slovenska Bistrica (750 let), Ljubljana 1983, str. 541–584.

Čas prevarne dobe obravnavajo: Fran Kovačič, Mariborsko vprašanje, ČZN XVI 1920/21, str. 14–27; Matija Slavič, Državni obrat v mariborski oblasti, v: Slovenci v desetletju 1918–1928, Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil Josip Mal, Ljubljana 1928, str. 215–269; Lojze Ude, Boj za Maribor in Štajersko Podravje v letih 1918/19, Ljubljana (ciklostil) 1960; Anton Vončina, Maribor v letih 1918/19, Kronika 4 1956, str. 94–98; Lojze Ude, Nacionalne razmere v štajerskem Podravju ob razpadu Avstroogrske, v: Nova obzorja 1964, št. 5, str. 200–206. O septembrskih dogodkih 1908. leta na Ptujju in v Ljubljani še nimamo podrobne študije. O njih govorijo poleg spominke literature: Ivan Hribar, Moji spomini, Ljubljana 1928–1933; izbral in uredil Vasilij Melik, Ljubljana 1983–1984. Se: Metod Mikuz, Ljubljanski septembrski dogodki 1908–1958. Naši razgledi 20. september 1958; Janez Rotar, Septembrski dogodki leta 1908, Naši razgledi 21. september 1968; Franc Rozman, Septembrski dogodki, Naši razgledi XXVIII 1974; Spominjski list septembrskih dogodkov, Ptuj 1933; Marjan Matjašič, Stališče vojaških oblasti do nemirov septembra 1908 v Ljubljani, Kronika 32 1984, str. 28–35.

¹⁰ Franc Rozman, Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem, Ljubljana 1979; Isti, Delavsko gibanje na Slovenskem v Taaffejevi dobi, ZC XXIX 1975, str. 119–125 ter ostale njegove razprave o socialističnem in delavskem gibanju na Štajerskem do prve svetovne vojne; Jasna Fischer, Čas vesoljnega socialnega punta se bliža. Socialna in politična zgodovina delavskega gibanja v Ljubljani od začetkov do leta 1889, Ljubljana 1984; Ista, Strokovna organizacija tiskarjev na Kranjskem 1874–1914, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XXI 1981, str. 3–20; Dušan Kermavner; Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884–1894, Ljubljana 1963.

¹¹ Dušan Biber, Nemci v Jugoslaviji 1933–1941, Ljubljana 1961; Tone Zorn, Kulturna avtonomija za koroške Slovence in nemška manjšina v Sloveniji med obema vojnama, ZC XXVIII 1974, str. 347–366; Isti, Dve poročili iz leta 1929 o nemški manjšini v Sloveniji, Kronika 24 1976, str. 89–93; Isti, Izgoni tujih državljanov iz območja Dravske banovine, Kronika 19 1971, str. 178–180; Isti, Nejugoslovanski Nemci v Dravski banovini leta 1931, Kronika 19 1971, str. 88–92; Isti, Gradec in razmejitve na Štajerskem leta 1918/19, Kronika 26 1978, str. 175–181; Franjo Baš, Kulturbund v Celju med obema vojnama, ČZN 2 (XXXVII) 1966, str. 215–222; Isti, Slovenski Nemci 1918–1945 in Doneski k problematiki slovenještajerskega nemštva pred in med okupacijo 1941–1945, sta elaborata, ki ju hrani Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani v fasc. 152 in 150; Tone Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v letih 1941–1945, v: Historiatu prikaže tudi prejšnja obdobja; Ivan Kreft, Progressivna preusmeritev ljudskega gibanja v Sloveniji med vojnama, v: Progressivna Slovenija Trst in Koroška, Murska sobota 1964, kjer prikazuje tudi Nemce med vojnama v Sloveniji.

¹² Jurij Glavač, Nemski iredentizem in Podravje, Misel in delo I. 1935, str. 82–83; Isti, Podravje v luči nemške iredente, Misel in delo II. 1936, str. 171–182; Janko Mačkovšek, O raznih nemških mejah med Gospo Sveto in morjem, Misel in delo III 1937, str. 95–98; Isti, Tuje aspiracije in imperializmi, v: Naši obmejni problemi, Ljubljana 1936; Lojze Serajnik (Bogo Grafenauer), Slovensko ozemlje in nemška publicistika, Ljubljana 1939; Isti, Mednarodna funkcija slovenskega ozemlja, Dejanje I. 1938, str. 14–18; Fr. Vrabec (Franjo Baš), Hitlerjevstvo v Sloveniji, Dejanje I. 1938, str. 69–70; Isti, Bruckner Hans, Der Deutschslovenische Grenzraum. Die Südostdeutsche Volksgrenze, Berlin 1934, poročilo v: ČZN XXX 1935, str. 181–183; Isti, Camillo Morocutti, Großdeutschland-Großsüdslawien. Wien 1928, poročilo v: ČZN XXIV 1929, str. 123/24; Isti, Martin Wutte: Mießtal und Unterdrauburg, v: Volk und Reich, 1./2. Beiheft, Juni 1936, poročilo v: ČZN XXX 1935, str. 84–93; Isti, Okupatorska bibliografija o slov. Štajerskem, ZC I. 1947, str. 222–240; Fran Kovačič, Luschin-Ebergreuth dr. Arnold: Die Zerreißung der Steiermark, Zwei Denkschriften. Graz 1921, poročilo v: ČZN XVII 1922, str. 43–47; Tone Zorn, Iz pisanja graške nacionalistične organizacije Südmark v letih 1920–1923, ČZN n. v. 17, 1981, str. 135–149; Isti, Nacistični zapisi o dogajanju na Štajerskem obmejnem prostoru v začetku leta 1940, Borec XXXI 1979, str. 627–632; Isti, »Deutsche Grenzwatch« in razmejitve na Štajerskem v letih 1919–1922, ČZN 16 1980, str. 165–181; Franjo Baš, Suette Hugo: Der nationale Kampf in der Südsteiermark 1867 bis 1897. München 1936, Poročilo v: ČZN XXI 1936, str. 149–150.

¹³ Njega obravnava razprava Dragotin Lončar, Dragotin Dežman in slovenstvo, Razprave znanstvenega društva V/VI 1930, str. 305–355.

Pomemben delež pri vedenju o Nemcih na Slovenskem predstavlja še vedno spominska literatura, ki nam osvetljuje kulturne in politične odnose med narodnostima, pa tudi nacionalne odnose v posameznih okoljih.¹⁴

Zusammenfassung

DIE SLOWENISCHE GESCHICHTSSCHREIBUNG NACH 1918 ÜBER DIE DEUTSCHEN IN SLOWENIEN IN DER ZEIT VON 1848 BIS 1941

Vinko Rajšp

Der Autor gibt eine Übersicht über die slowenische Geschichtsschreibung nach 1918 über die Deutschen in Slowenien in der Zeit von 1848 bis 1941. Außer fachhistorischen Werken werden auch Memoirenliteratur und publizistische Schriften, die Deutsche in Slowenien behandeln, berücksichtigt.

Zgodovinsko društvo za Slovenijo je s finančno pomočjo Kulturne skupnosti Domžale ob odkritju spominske plošče na nekdanji Veitovi tiskarni na Viru pri Domžalah 24. maja 1980 izdalo publikacijo

EDVARD KARDELJ-SPERANS IN SLOVENSKO ZGODOVINOPISJE

Zbornik objavlja predvsem gradivo z izrednega občnega zbora Zgodovinskega društva za Slovenijo (2. marca 1979) ob štiridesetletnici izida knjige Edvarda Kardelja-Speransa »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«. Gradivo je izšlo kot separadni odtis iz »Zgodovinskega časopisa« številka 4/1979.

Publikacija je na voljo za ceno 40 din (člani ZDS 30 din, študentje 20 din) na sedežu, Zveze zgodovinskih društev Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I.

¹⁴ Dr. Matija Murko, Spomini na Ptuj, ČZN XXVIII 1933, str. 67-82; Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982; z opombami in spremno besedo Vasilija Melika; Ivan Hribar, Moji spomini (izbral in uredil Vasilij Melik), Ljubljana 1983/84, I., II.; Franjo Suklje, Iz mojih spominov I.-III. Ljubljana 1926-1929; Dr. Ivan Dečko in njegova doba, Maribor 1938; J. Sernec, Spomini, v Ljubljani 1927 in druga spominska dela.